

NAGY ATTILA

Élményközpontú irodalomtanítás – a biblioterápia

ELŐZMÉNYEK, KÖZELÍTÉS

Mielőtt az ELTE BTK lélektan szakos hallgatója lehettem volna, már nyolcéves koromtól az életre szóló, szépirodalmi olvasmányélmények átélője, elkötelezettje voltam. Majd az egyetemi éveket (1963–1968) illető, minden jogos kritikai megjegyzéssel együtt – hallgató, olvasó, vitázó, a TIT Szabadegyetemi előadásokat is látogató fiatalembert – máig érvényes ismeretek, attitűdök, kutatási módszerek birtokába jutottam. Az összefüggések gazdag hálózatából itt összesen három kulcszó említésére jut idő és terjedelem.

a) Már a tárgyészlelés folyamatát, eredményét jelentős részben meghatározza az egyén előzetes tudása, tapasztalatainak, várakozásainak, projekcióinak rendszere.

b) Mindez mennyivel bonyolultabbá válik a műalkotások esetében!

c) Különös tekintettel azokra a helyzetekre, amikor a megszokott presztízs-szuggesztív hálóból kiszakítva az olvasó, a hallgató, (a néző) csupán a szöveggel, a műalkotással szembesülve – a szerző, az alkotó nevének ismerete nélkül! –, az olvasás folyamatát többször megszakítva, mások véleményét is meghallgatva kénytelen a jelentésalkotás nehézségeivel küzdve műértékelő feladatokat végezni.¹

A pszichológusi diploma 1968-as megszerzése után, csupán az OSZK KMK Igénykutató csoportjába kerülve (1969) találkoztam először a biblioterápia fogalmával egy rövid, angol nyelvű cikkben, ahol a betegek kórházi könyvtáiról értekeztek. Néhány évvel később egy amerikai, összefoglaló mű olvasása², illetve a recenzió³ megírása következett, ahol már a módszer amerikai történetével (1939: az Amerikai Könyvtáros Egyesület biblioterápiás csoportjának megalakulása, majd 1957-től a témával egy interdiszciplináris bizottság foglalkozik), valamint a lelki gondok gyógyítása, a mentálhigiénés megelőzés, a személyiségfejlesztés egyik lehetséges módszereként ismerkedhettem a biblioterápia alapvető fogalomrendszerével, eszköztárával. „[...] a kézikönyv magyar megfelelőjének megszületésére ugyancsak nagy szükség lenne elsősorban az oktatás, s azon keresztül a

¹ HALÁSZ LÁSZLÓ: *Adalékok a műértékelő tevékenység pszichológiai kutatásához*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1972, 155.

² BROWN, ELEANOR FRANCES: *Bibliotherapy and its widening applications*. Metuchen, N. J., The Scarecrow Press, Inc., 1975, X. 404 p., bibliogr. 377–398.

³ NAGY ATTILA: Biblioterápia. Gyógyító célzatú olvasás, vagy egy új szemléletű olvasószolgálat alapjai = *Könyvtári Figyelő*, 1979, 6, 629–632.

könyvtárosi gyakorlat előre elgondolt megtermékenyítése érdekében” – szolt a recenziót záró mondat.

A fentiekől függetlenül két külön kutatásban is⁴ az esztétikai érzékenység, az értékelismerési készség minőségének vizsgálatához többek között, a szerzők és címek nélküli versrészletek olvasását, azok értékelését, 1-től 5-ig terjedő osztályozását, továbbá ítéleteik rövid írásbeli indoklását kértük a vizsgálati személyektől. Nem egyszerűen az osztályzatok nagymértékű, rendszerszerű, jellegzetes szóródása okozott meglepetést, de sokkal inkább az indoklások meghökkentő, ám mégis magyarázhatónak tűnő sokfélesége. Ezek részleges illusztrációjára a későbbiekben visszatérünk, most csupán annak közlésére szorítkozunk, hogy a korábban ismeretlen szépirodalmi szövegekre adott reakciók sokfélesége kiváló kutatási eszköznek bizonyult jó négy évtizede számunka.

1976-tól kezdődően olvasótábori előadások, beszélgetések visszatérő eszközeként használtuk (Bakonyoszlop, Mátrafüred, Nagykökényes stb.) az iskolai kötelező olvasmányok sorában nem szereplő versek, novellák (Ady, Kosztolányi, Nagy László, Kányádi, Lázár Ervin, Mrožek, Örkény, Sánta Ferenc, Sütő András és még sok kortárs szerző műveinek) többnyire megszakított felolvasását, megvitatását. Következtesen ragaszkodtunk, ragaszkodtam a szerző előzetes bemutatásának mellőzéséhez, nyomatékosan kértük, kértem, hogy soha ne a szerző személyének kitalálása, a stílus, a korszak, az irodalomtörténeti adatok, az esztétikai alapfogalmak felismerése legyen az elsődleges cél, hanem kizárólag a hallottak, az olvasottak érzelmi és intellektuális hatása, a szöveg nyomán elinduló fantázia-képek, asszociációk, az előzményekre és a folytatásra vonatkozó várakozások, feltevések jelentsék megszólalásuk hátterét. Továbbá nincs jó és rossz vélemény, mindenkinek természetes joga a megszólalás, s kötelességünk a legvégletesebb nézeteltéréseket is eltűrve egymás figyelmes meghallgatása. Egyszerűbben szólva, a megszokott, iskolai kategóriákban gondolkodva kifejezetten az élmény- és gyerekközpontú irodalombefogadási eseményekre kell gondolnunk, ahol a szöveg és az olvasók hallható, csoportos interakciójában születik, születnek meg az éppen aktualizálódott értelmezések. Ahol egyáltalán senki nem bizonyos abban, hogy ott és akkor, az irodalomtörténetileg érvényesnek ismert autentikus értelmezésnek „végső tanulságként” egyáltalán fel kell-e merülnie, meg kell fogalmazódnia „kőbe vésett formában”. Hiszen akkor és ott éppen az adott értelmező közeg aktuális elvárásai horizontja, projekciós hálójája, vagyis aktuális konfliktusainak tudatos, tudattalan megjelenítése, megértése, feloldási kísérletei a legfontosabbak. Mindezt segíti, ha a bevezetőben a szerző neve ismeretlen marad, tehát a szöveg értelmezését nem „zavarja meg” a szerző neve hallatán akaratlanul is felmerülő

⁴ Lásd: HALÁSZ LÁSZLÓ – NAGY ATTILA: *Hatásvizsgálat könyvtárban I.* Budapest, NPI, 1974, 152.

HALÁSZ LÁSZLÓ – NAGY ATTILA: *Hatásvizsgálat könyvtárban II.* Budapest, NPI, 1977, 122., illetve lásd: NAGY ATTILA: *A több könyvű oktatás hatása. Beszámoló egy gimnáziumi kísérletről.* Budapest, Akadémiai Kiadó 1978, 146.

presztízs-szuggesztív háló, továbbá a felolvasás ismételt megszakításával növeljük a befogadók produkciófelületét, eszmeccseréjének gyakoriságát, intenzitását.

A fentiek előtt, közben, után 1970 és 1976 között három gyermekünk született, akiknek minden esti elaltatása ringatással, énekkel, mondókával, verssel, mesével az én örömteli feladatommá lett. Ezekben az években tapasztalhattam meg legmélyebben a dallam, a ritmus, a hangok, a szavak, a történetek semmihez sem hasonlítható elrendező, vigasztaló, megnyugtató, a világ erkölcsi rendjének állandóságát közvetítő erejét. S talán életem egyik legkatartikusabb „biblioterápiás élményét” is tőlük kaptam, amikor az egyik este a két nagyobb óvodás fiúcskát képtelen voltam szép szóval a megszokott olvasási helyzetbe, könyvközelbe hozni. Csüggedten feladtam: „akkor ma este nem lesz mese!” Azonnali dermedt, néhány másodperces csend, majd teljes erővel feltörő páros zokogás. Egyetlen pillanatra sem lehetett kétséges a helyzet megoldása. Ennek a személyes élménynek „villámfénye” tette számomra egyértelművé a minden esti mesék, beszélgetések túlbecsülhetetlen jelentőségét.

A téma iránti elkötelezettségem csak tovább erősödött, amikor 1977-ben Bartos Éva közvetlen kollégánkká, barátunkká lett, hozva magával az alkoholbetegek körében végzett biblioterápiás gyakorlatból származó tudását, tapasztalatait⁵. Intézményünk akkori innovatív szemléletű igazgatója, Papp István rövid időn belül megértette, elfogadta, támogatta, hogy a jelzett irodalomterápiás tevékenység, például az első ilyen jellegű szöveggyűjtemény elkészítése a teljes magyar könyvtáros-társadalom éréklődésének, elkötelezettségének, felkészültségének mértékét növelheti majd.⁶

BIBLIOTERÁPIÁRÓL A KÖNYVTÁROS- ÉS TANÁRKÉPZÉSBEN

1979-ben jelent meg első alkalommal az *Olvasásismeret (Olvasásszociológia, olvasáslélektan, olvasáspedagógia)*⁷ című egyetemi és főiskolai könyvtárszakos hallgatók számára készült tankönyv, amelyben ismereteink szerint hazánkban először szerepelt néhány bekezdésben a biblioterápia fogalma, módszerének lényege. Vagyis ettől a tanévtől kezdve, amikor még a könyvtárosok képzése kizárólag egy-egy tanári szakkal együtt volt lehetséges, az oktatás egyre szélesülő köreiben lehetett a szépirodalmi művek lelki elrendező, konfliktusmegoldó, tükröt állító, a tudatlan vagy tudatelőttes feszültségek tudatosítását, a személyiség érését segítő funkciójáról élményszerűen tanulni, tanítani. Tankönyvünk második javított, bővített

⁵ Magyarországon az első csoportos biblioterápiát Bartos Éva tartotta 1976–1977-ben a Tolna Megyei Kórház-Rendelőintézet Pszichiátriai Rehabilitációs Foglalkoztatójának Alkoholológiai Osztályán. Lásd: BARTOS ÉVA: Kísérlet a biblioterápia hazai alkalmazására alkoholista betegek körében. = *Alkohológia*, 1980, 4, 204–206. (A szerk.)

⁶ BARTOS ÉVA (Szerk.): *Olvasókönyv a biblioterápiáról*. Budapest, OSZK KMK, 1989.

⁷ GERE BEN FERENC – KATSÁNYI SÁNDOR – NAGY ATTILA: *Olvasásismeret (Olvasásszociológia, olvasáslélektan, olvasáspedagógia)*. Budapest, Tankönyvkiadó, 1979, 408.

kiadásában⁸ már Bartos Éva tollából származó hat oldal (186–191) szerepel *Biblioterápia a könyvtárosi munkában* címmel.

Az 1978 és 2013 közötti években gyakran párhuzamos csoportokban (nappali, esti, levelező, másoddiplomás, egyetemi és főiskolai szinten) volt szerencsém az olvasáslélektan című féléves tantárgy keretében legalább kétszer negyvenöt perces keretben a biblioterápia iránti érdeklődés felkeltésére. A rendkívül feszesre fogott elméleti bevezető után nyomban a saját élményen alapuló közös tanulásra tértünk át. Ennek bevezetéseként, annak rövidege, egyszerűsége okán leghatékonyabbnak a már korábban emlegetett tíz – szerző és cím nélküli – versrészletet tartalmazó tesztünk olvastatása, osztályoztatása, az olvasottak szóbeli értékelése, a radikálisan eltérő osztályzatok melletti érvelés bizonyult. A főiskolai, egyetemi csoporton belüli feszültségek oldásában mindig sokat segített, hogy eredeti tesztünk korábbi összeállítása idején profi szakemberek (esztéták, kritikusok) véleményét ugyancsak kikértük, továbbá egy országos méretű, egyezer fős vizsgálat adatai ugyancsak – könnyen idézhető módon – rendelkezésünkre álltak.⁹ Tehát soha senkinek nem kellett szégyenkeznie, zavarba jönnie meglepő véleménye miatt, mert a szakértői megnyilatkozások, valamint az országos minta adatai egyaránt jelentős mértékű szóródást mutattak.

A következőkben szinte véletlenszerű válogatásban, kommentár nélkül vilantsunk fel néhány jellegzetesnek tűnő választ, a megfogalmazó „arcélével” együtt az említett országos vizsgálatunkból. (Az értelmezési lehetőségeket segítő kizárólag a kvalitásos szerzők nevét jelezzük utólag, kizárólag a szakmailag immár „beavatott” olvasóink számára.)

O. József tizenöt éves, hat osztályt végzett a kisegítő iskolában, cigány segédmunkás Tokodon. Apja analfabéta, nyugdíjas segédmunkás, anyja két elemiit végzett, és tizenegy gyermeket szült. Többszöri kérdésre is csak általában a meséket emlegeti. A versrészletek közül az egyik heves érzelmi reakciót váltott ki belőle: „Ha nagyon feszítjük, / Elpattan a húr is: / Ne bántsá a szívemet, / Tele van az úgy is.” „Mebántottak valakit és könyörög, hogy ne bántsák tovább. És az életben is gyakran így van!” Az általa legrosszabbnak ítélt részlet: „Ha nem szorítsz úgy kebledbe, / mint egyetlen tulajdonod, / engem míg álmodol nevetve, / szétkapkodnak a tolvajok / s majd sírva dől sz a kerevetre / mily árva, mily bolond vagyok!” (József Attila) „Mert tolvajokról szól!” – hangzik a megfellebbezhetetlen ítélet, az egyébként nyilvánvalóan szerelmes versről.

N. Margit tizenhat éves segédmunkás Szeghalom külterületén, tanyán él szü-leivel. Házasságon kívül ötödik hónaposan várandós. Apja éjjeliőr, akinek hat osztálya van, anyja háztartásbeli, két osztályt végzett, és két gyermeket szült. Olvasmányai közül a Grimm mesék, Móricz és Cooper bukkant fel emlékezetében. Móriczot különösen kedveli, mert „a valóságról, a szegény emberekről írt”. A ne-

⁸ GERE BEN FERENC – NAGY ATTILA: *Olvásás és társadalom*. Budapest, OSZK KMK, 1992, 289, 186–191.

⁹ NAGY ATTILA: *Versolvasás és -értékelés a 15–18 évesek körében*. = *Magyar tanítás* 1986, 1.

ki legjobban tetsző részlet – mert „legszebben írt a szerelemről!” – *„Te még sokat és sokszor fogsz szeretni / Úgy, mint most engem vadul, esztelen, / Én nem fogok mást, csak téged szeretni, / S halálom lesz ez a szerelem.”* (Itt fontosnak tartjuk annak nyomtatékos közlését, hogy az éppen idézett négy sor az országos minta összesített „versenyében” ugyancsak abszolút első helyezést ért el!) Illetve „gúnyosan írt a szerelemről” s ezért nem tartotta értékesnek a másik négy sort: *„Megszoktalak, akár a levegőt, / bámerre nézek mindenütt te vagy. / szekrényem alján a fiókjaimban, / az agyvelőmben, és nem veszek észre.”* (Kosztolányi Dezső)

V. Emilia tizennyolc éves állami gondozott, Kecskeméten él. Apja öngyilkos lett, anyja meghalt, négy testvére van. Rendszeresen dohányzik, iszik, időnként narkózik, amit nagyon jónak tart. Nem dolgozik, nem tanul, várja, hogy történjék valami. Kedvenc szerzői Becher-Stowe, Gárdonyi, Knight és Juhász Gyula. Legértékesebbnek Pilinszky négy sorát tartja (amelyet az országos minta többsége – az egyházi iskolákba járó kontroll csoporttal ellentétben – kifejezett ingerültséggel az utolsó helyre ítelt), a bemutatott részletek közül. *„Csukott ajtókon zörgetek, / Sötét szobád, akár az akna, / A falakon hideg lobog, / Sírásom mázoló a falra.”* „Tetszik a tartalma, magányosságot, elkeseredettséget fejez ki, mélyebb érzést ír le.” Legrosszabb véleménye Szabó Lőrinc idézetéről volt: *„Olyan ember érzését fejezheti ki, aki lassan már torkig van mindennel.”* *„Nem te csókolsz, ha csókolsz: ne rajongj, / ne hősködj, ne istenülj oly nagyon: / valami világszerte hatalom / vezetője vagy eszköze bolond / játékszere, hullám csak a tavon.”*

Vagyis saját helyzetük, élményeik, érzékenységük néha felismerhetővé tehetik számukra a legjobb esztétikai minőséget, néha pedig mindezek éppen a teljes félreértés, torzítás forrásai is lehetnek.

Az ilyen és hasonló példák illusztratív bemutatása, értelmezése, a nevek, a helyszínek megváltoztatása sértetlenül hagyta a személyiségi jogokat, de bőven adott alkalmat, mi több bátorítást a meghökkenítő értelmezések háttérének hipotetikus feltárásához a mindenkori beszélgetőtársak, főiskolai, egyetemi hallgatók számára. (Mellesleg éppen az ilyen jellegű, tematikájú, a maguk sokféle értékítéletét, indoklását felszínre hozó órák heves vitája, hangzavara közben, végén kellett ismételtelen megállapítanom, milyen suta is hallgatóknak szólítanom őket és mennyire hiányzik az angol „student” szó frappáns magyar megfelelője. A feszültség oldása érdekében jobb híján gyakorta éltem a kollegina, kolléga fordulatlaltal.) Ezen a ponton nyomtatékoská kell tennünk, hogy az óráinkon, hallgatói véleményként elhangzottak értelmezését tudatosan, minden esetben kerültük. Az éppen megfogalmazott értékítéletek, indoklások nyomán a töprengő figyelmes csend, valamint a visszakerdezés (miért gondolod, ez miből olvasható ki, melyek itt a kulcsszavak számodra?) voltak a jellemző reakciók.

Az érzékenyítés, az érdeklődés elmélyítésének második tétele egy-egy rövid próza többszöri megszakítással tarkított felolvasásával folytatódott. A bevezetőben már részletesen indokoltuk, miért is hagyjuk el rendszeresen, tudatosan a szerző nevét, néha még a címet is az elhangzó szövegek jelentőségét, a személyes

megszólíttóság érzésének esélyét növelendő. Esztétikai szempontból hasonló jellegű merényletnek tűnhet az olvasási folyamat megszakítása. Lélektani oldalról azonban egyszerűen elegendő emlékeznünk, emlékeztetnünk mindnyájunk napi tapasztalataira, amikor egy-egy mű olvasása közben szükségképpen emlékképek, asszociációk, fantáziaképek, projekciók merülnek fel bennünk például a folytatásra, a végkifejletre vonatkozóan, vagyis akarva, akaratlan magunk is rendre felüggesztjük, megszakítjuk az olvasás csak látszólag egységes folyamatát.

Amint azt Viktor Frankl egészen más élethelyzetről, feladatról szólva megfogalmazza: Az inger és a reakció között tér létezik. Ebben a térben rejlik szabadságunk és hatalmunk arra, hogy megválasszuk reakcióinkat. Reakcióinkban pedig fejlődésünk és szabadságunk lehetősége van. „Természetesen az ember véges lény, és a szabadsága korlátozott. Ez nem feltételektől mentes szabadság, de mindenképpen szabadságában áll, hogyan viszonyul a feltételekhez. (...) Más szóval, az ember végső soron önrendelkező lény.”¹⁰ Hasonló idézetekkel szolgálhatnánk a hermeneutika jeles képviselőitől (Jausstól, Gadamertől, Isertől) is, csak az ő szövegekben az olvasók eltérő elvárási horizontjairól, illetve a műalkotásokban eleve beépített üres helyekről, a többértelműség szükségképpeni meglétéről találnánk ilyen irányba mutató fejtegetéseket. Ráadásul, aki csupán egyetlen alkalommal is megtapasztalta a megszakított olvasás közben sok irányba elinduló beszélgetések folyamán megjelenő feszült figyelmet, a töprengő, meghökkent, netán éppen heves ellenvetéseinek megfogalmazásával küzdő arcok, szemek, szavak, mondatok, viták felkavaró élményét, annak soha többé nem kell bizonygatni a biblioterápia létezését, működését.

A fentiek illusztrációjaként csupán két saját élményt szeretnék röviden felidézni. Olvasótábor szakmunkástanulók számára. Örkény István: *Meddig él egy fa?* című novelláját hallgatjuk többszöri megszakítással. Mi jutott eszetekbe? Mit éreztetek közben? Hogyan folytatódik? Mérsékelt aktivitás, részleges érdektelenség. Néhány arcra még talán a „mi közünk ehhez a szöveghez?” jellegű kérdés is leolvasható. Majd elérkezünk az írás gyújtópontjához. A kertészeti tulajdonosa jól láthatóan várandós asszony, aki hitetlenkedve fogadja egy idősebb, feltűnően sminkelt asszony furcsa, meghökkentő ajánlatát, jelentős összeget fizetne a már idősebb, tehát elszállíthatatlan, átültethetetlen hársfáért. Itt megszakad a felolvasás, hosszabb töprengő csend, tétova válaszok: „hogyan rendszeresen locsolják ezt a szép fát!” stb. Majd az ismét hosszabb csendet egy atletikus alkatú, nem könnyen beszélő, tizenhat-tizenhét éves fiú töri meg, s jól látható erős érzelmi töltettel indokol: „Az idős asszony azért akar sok pénzt fizetni az elvihetetlen fáért, mert tudja, hogy a megszületendő gyereket állami gondozásba akarják adni, de Ő most segít, hogy a szülők ne tegyék ezt!” Hosszú másodpercegig, talán percen túli dermedt csend, mert a tábor első napján, a kiscsoportos bemutatkozáson egyértelműen ki-

¹⁰ FRANKL, VIKTOR: ...*mégis mondj igent az életre!* Ford. Bruck Vera – Gorzó Andrea. Budapest, Pszichoteam Mentálhigiénés Központ, 1988, 144, 145.

derült, hogy L. F. már kicsi gyermekként elszakadt szüleitől, s a táborozás idején is állami gondozottként él. A mozdíthatatlan, súlyos hallgatás feltehetően mindenki számára az együttérzés, a megértés, a „rólunk is szól ez a mese” élményét jelentette. L. F. a következő néhány napon a kiscsoport talán legfontosabb tagjává lépett elő. Minden addiginál jobban figyeltek, figyeltünk szavaira, gesztusaira, s ezt Ő ugyancsak meghálálta növekvő együttműködési készségével, fokozott érzelmi és intellektuális jelenlétével.

A második történet konszolidált húsz-harminc esztendő, egymást jól ismerő, összeszokott, húsz-huszonöt fős, levelező tagozatos főiskolai könyvtárszakos hallgatók csoportjában zajlott, akiknek magam is már az olvasás szociológiája után a második félévben az olvasáslélektan című tárgyat tanítottam. Oldott légkör, biblioterápia, túl az elméleti bevezetésen, már elvégeztük a versrészletek értékelését, együttes értelmezését, most éppen a szerző megnevezése, a cím elhagyása után együtt olvassuk Mrozek *Az őrangyal* című „mulatságos történetét”. Többszöri megállás, kezdetben humorosnak szánt apró megjegyzések, majd fokozódó feszültség mind az írásban (tudniillik az őrangyal imái, szelíd figyelmeztetése semmit sem érnek, agresszívvá válik s ennek súlyos következménye lesz), mind az eltérő értelmezésekben. Az eszmecsere lassan kétpólusú vitává, majd kibékíthetetlen, kiabálás, egymást minősítő nézeteltéréssé fajul. „Képtelen vagy megérteni, hogy itt nem a szülő-gyermek viszony a kulcskérdés, hanem maga a fasizmus a központi téma?” No és ennek ellenkezője ugyancsak emelt hangon.

Nekem egyetlen feladatomban marad, hogy ismételten egymás kölcsönös meghallgatását kérjem a csoport egészétől. Amikor az indulatok végképp elszabadulnak, látszólag minden ok nélkül hirtelen kimerevedik a kép, rezzenéstelen csend, befelé figyelő arcok, talán a hangoskodás feletti szégyenkezés, a megbánás árnyéka és a bölcs belátás békéje tűnik fel a szemekben, a pillantásokban, „angyal szállt át a tantermen”. Hiszen Vera, aki leghangosabban kardoskodott a nevelés fontossága, a szülő és a gyerek kapcsolatának életre szóló jelentősége mellett, állami gondozottként nevelkedett gyermekkorában. Jenő, aki pedig tántoríthatatlanul a fasizmus megidézése mellett tört lándzsát a holokauszt áldozatainak leszármazottja volt. Ők, a csoport tagjai, ezt tudták egymásról, de én csak hetekkel később, talán a félév végén, az esedékes vizsga alkalmával mertem visszatérni erre a felkavaró közös élményünkre.

Legfontosabb feladataim voltak, hogy vitára alkalmas „üres helyeket”, a beépített többértelműséget bőségesen tartalmazó, nívós irodalmi művet tárjak eléjük, s az ismételt megszakítások során mederben tartsam a vitát. A radikálisan eltérő nézetek, értelmezések számát csupán növelni tudtam az óra végén a szerző kilétének, irodalom- és művelődéstörténeti jelentőségének felvillantásával. Nagyon tudatosan kerültem az értelmezést, a határozott állásfoglalást, s ezzel világossá lett, hogy az irodalmi művek olvasása éppen attól válik hallatlanul izgalmassá, hogy az adott könyvvel egy időben ki-ki a saját személyiségének, élettörténetének könyvét is kinyitja, olvassa. Óhatatlanul mindkettőt egyszerre! Ez a felismerés

bizonyára párhuzamosan erősítette a mások és önmaguk jobb megértését, elfogadását. Szabad-e ezt a hatást terápiának hívnunk, vagy csupán megelőző, személyiségfejlesztő tréningnek kell neveznünk? Maradjon inkább nyitva most ez a kérdés! Magam azok véleményét osztom, akik szerint a rendszeresen, önkéntesen, jókedvűen olvasók, az olvasottakról beszélgető, másokat meghallgató, olvasmányokat ajánló pedagógusok, könyvtárosok mindnyájan végeznek valamilyen mértékű biblioterápiás tevékenységet, a döntő kérdés csupán annak minősége.

Nem lehet itt és most feladatunk bármiféle ajánló lista összeállítása. Csupán jelzem, hogy Kosztolányi több novellája, kiemelten *A tréfa*, Csáth Géza: *A kis Emma*, Akutagava: *Cserjésben*,¹¹ az évenként megjelenő Körkép-sorozat novellái, illetve a legutóbbi években pedig egyre gyakrabban a magyar népmesék azonos módszerű felolvasása hozott a fentiekhez hasonló felkavaró élményeket. Különös tekintettel a szülő-gyerek, kiemelten az anya-lánya kapcsolat témában (például *A fekete tehén szarva*). Egyébként mindenki jól használható meséket találhat Boldizsár Ildikó kitűnő tematikus köteteiben. Ugyancsak nagyszerű oktatási segédletként „működik” a Bartos Éva által szerkesztett példatár, gyűjtemény.¹²

Tanárként meglepetten kellett észlelnem, hogy felnőtt, pedagógusi gyakorlatl is rendelkező, érett személyiségek számára sem mindig kézenfekvő a népmeséink szimbolikus üzeneteinek világa. Pedig ha ezek kulcsait elveszítjük, akkor a következő generációk körében általában a műértés esélyei fognak radikálisan csökkenni. A visszatekintő összefoglalás előtt egy végső ajánlat a nálam rendre bevált gyakorlatból. Az utóbbi másfél-két évtizedben egyik kedvenc, utolsó órára eltett, a megbékélés derűjét minden esetben megteremtő, a gyerekeink, a tanítványaink iránti felelősségre, valamint életünk végső értelmére mutató mű – Lázár Ervin: *Foci* – ugyancsak a szerző megnevezése nélküli, megszakításokkal, reflexiókkal késleltetett felolvasásával köszöntem el a mindenkori leendő kollégáktól.

ÖSSZEGÉS

Tematikus összeállításunk olvasóinak többsége bizonyára hivatásos irodalmár és egyúttal pedagógus, valamint könyvtári elköteleződéssel jellemezhető. Miközben néhányan előre megfontoltan utaltunk az iskolarendszer, a könyvtárak, valamint az egészségügy egymással összefüggő, de másra át nem hárítható sajátos feladataira. Vagyis pedagógusként, könyvtárosként az öngyógyító folyamatok hatékony támogatói, kezdeményezők, új ösvényeket kitaposók, úttörők, netán példamutatók ugyan lehetünk az egymás iránti érzékenység, az önismeret, a tolerancia fokozásában, a szabad interakciók, a reflexiók begyakoroltatásában, a tudatelőttes tartalmak verbalizálásában, tudatosításában. A tényleges lélektani, pszichiátriai diagnózisok megfogalmazása és a terápiás folyamatok szakszerű

¹¹ HALÁSZ LÁSZLÓ: *Az olvasás: nyomozás és felfedezés*. Budapest, Gondolat, 1983.

¹² BARTOS ÉVA: *Segített a könyv, a mese (Vallomások életről, irodalomról, olvasásról)*. Budapest, Magyar Olvasástársaság, 1999.

megtervezése, lefolytatása, a terápia, a tényleges gyógyítás azonban már kizárólag az ilyen jellegű felkészültséggel, klinikusi jogosítványokkal is jellemezhető pszichológus, pszichiáter kollégákra vár.

A PISA kutatások eredményeként hazánkban az utóbbi évtizedben szinte kizárólag a szövegértés, a kompetenciamérés kulcsszavai jelennek meg az olvasás szinonimájaként. Ezek fontosságát nem tagadva, határozott meggyőződésünk, hogy a fentiekben vázolt élményközpontú irodalomtanítás – ha úgy tetszik a biblioterápiás módszer – részleges befogadása, visszafogadása (?) a hazai köznevelés minden intézményébe csak jótékonyan befolyásolná az órák hangulatát, az iskola légkörét, az olvasás iránti érdeklődés növekedését, s egyúttal a PISA eredmények javulását. Legyen az olvasás mind szélesebb körben örömforrás, boldogságtapasztalat, és egyre kevésbé lehessen az irodalom nehéz, felesleges, unalmas tantárgy a magyar köznevelés intézményrendszereiben! Így az olvasást végre a társadalom egyre szélesebb köreiben valóban életszükségletté tehetnék. Ennek viszont előfeltétele, hogy az előzőekben jelzett biblioterápiás módszer (a szerző megnevezésének elhagyása, a tanulók számára ismeretlen szövegek rendszeres megszakításokkal tarkított, reflexív megvitatása, az értelmezések ütköztetése, az esztétikai és irodalomtörténeti szempontok időleges háttérbe szorítása), – más módszerek mellett – mielőbb kerüljön be a pedagógusképzés és továbbképzés tematikus rendjébe, s ezt követően szükségképpen nevelési intézményeink gyakorlatába is, hogy diákjaink motivációs bázisát hatékonyan erősíthessük!

A szűkebb értelemben vett biblioterápia iránti érdeklődés mára országosnak mondható. Ezért a célzott biblioterapeutaképzés rendszerének alaposabb átgondolása, összehangolása, szabályozása, szigorúbb feltételekhez kötése, a végzett munka minőségének rendszeres ellenőrzése, az erre vonatkozó kritériumok, jogosítványok interdiszciplináris (pedagógiai, szociológiai, lélektani, esztétikai, olvasáslélektani, klinikai, pszichiátriai) jellegű kidolgozása, a jogosultsági körök egyértelművé tétele kizárólag országos konszenzus eredményeként születhet meg.

IRODALOM

- BARTOS ÉVA (Szerk.): *Olvasókönyv a biblioterápiáról*. Budapest, Országos Széchényi Könyvtár Könyvtártudományi és Módszertani Központ, 1989.
- : (Szerk.): *Segített a könyv, a mese (Vallomások életről, irodalomról, olvasásról)*. Budapest, Magyar Olvasástársaság, 1999.
- BROWN, ELEANOR FRANCES: *Bibliotherapy and its widening applications*. Metuchen, N. J., The Scarecrow Press, Inc., 1975, X. 404 p., bibliogr. 377–398.
- FRANKL, VIKTOR: *...mégis mondj igent az életre!* Ford. Bruck Vera – Gorzó Andrea. Budapest, Pszichoteam Mentálhigiénés Központ, 1988.

- GEREBEN FERENC – KATSÁNYI SÁNDOR – NAGY ATTILA: *Olvásásismeret (Olvásásszociológia, olvasáslélektan, olvasáspedagógia)*. Budapest, Tankönyvkiadó, 1979.
- GEREBEN FERENC – NAGY ATTILA: *Olvásás és társadalom*. Budapest, Országos Széchényi Könyvtár Könyvtártudományi és Módszertani Központ, 1992.
- HALÁSZ LÁSZLÓ: *Adalékok a műértékelő tevékenység pszichológiai kutatásához*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1972.
- : *Az olvasás: nyomozás és felfedezés*. Budapest, Gondolat, 1983.
- HALÁSZ LÁSZLÓ – NAGY ATTILA: *Hatásvizsgálat könyvtárban I*. Budapest, Népművelési Propaganda Iroda, 1974.
- : *Hatásvizsgálat könyvtárban II*. Budapest, Népművelési Propaganda Iroda, 1977.
- NAGY ATTILA: *Biblioterápia. Gyógyító célzatú olvasás, vagy egy új szemléletű olvasószolgálat alapjai* = *Könyvtári Figyelő*, 1979, 6, 629–632.
- : *A több könyvű oktatás hatása. Beszámoló egy gimnáziumi kísérletről*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1978, 146.
- : *Versolvasás és -értékelés a 15–18 évesek körében* = *Magyartanítás* 1986, 1.